

Examen HAVO
2021

tijdvak 3
vrijdag 9 juli
13.30 - 16.30 uur

oud programma

geschiedenis

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 26 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 72 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De onderstaande schrijvers uit de negentiende en twintigste eeuw beschrijven in hun boeken thema's die op dat moment actueel zijn.

- 1 De Amerikaanse Harriet Beecher Stowe schreef in haar boek *De hut van oom Tom* over de slechte behandeling van slaafgemaakten in de Verenigde Staten.
- 2 De Duitse oorlogsveteraan Erich Maria Remarque schreef in *Van het westelijk front geen nieuws* over de gruwelen van de Eerste Wereldoorlog.
- 3 De in Nederlands-Indië geboren schrijfster Hella Haasse beschreef in haar boek *Oeroeg* hoe de vriendschap tussen een Hollandse jongen en een Indische jongen vlak na de onafhankelijkheid van Indonesië verloren ging.
- 4 Ernest Hemingway schreef in *Voor wie de klok luidt* over de gevaren van het fascisme.
- 5 Günter Wallraff schreef in *Ik (Ali)* hoe in Duitsland werd omgegaan met Turkse gastarbeiders.
- 6 In *Hart der Duisternis* beschreef Joseph Conrad zijn ervaringen met de slechte behandeling van de bevolking van Congo (in Afrika) tijdens het modern imperialisme.

- 2p 1 Zet deze zes boeken in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Vroegmoderne tijd

Ferdinand Magellaan (1480-1521) was een ontdekkingsreiziger die voor zowel Portugal als Spanje voer. Een uitspraak die aan hem wordt toegeschreven, was:

"De kerk zegt dat de aarde plat is, maar ik heb de schaduw van de aarde op de maan gezien en weet dat hij rond is, want ik heb meer vertrouwen in de schaduw dan in de kerk."

- 2p 2 Leg uit dat dit uitgangspunt van Magellaan de Europese overzeese expansie bevorderde.

De Staten van Holland besloten om:

- 1 in 1566 Hadrianus Junius opdracht te geven een boek te schrijven over de geschiedenis van het gewest Holland, waarvoor hij zo veel mogelijk eeuwenoude Hollandse privileges en rechten moest opzoeken in archieven.
- 2 in 1588 toestemming te geven voor het drukken van het boek dat Junius had geschreven.

- 4p 3 Leg beide besluiten van de Staten van Holland uit met een passende verklaring vanuit de politieke situatie van dat moment.

Historici zijn het niet eens over welk jaartal beschouwd kan worden als het beginjaar van de Opstand in de Nederlanden. Hiervoor worden verschillende jaartallen genoemd, zoals:

1 1566

2 1572

- 2p **4** Geef voor elk van beide jaartallen de redenering weer waarom dat jaar beschouwd kan worden als het beginjaar van de Opstand.

Gebruik bron 1.

Uit deze beschrijving blijkt:

1 de noodzaak van de moedernegotie en

2 een oorzaak van de economische bloei van de Nederlanden.

- 2p **5** Noem deze noodzaak en geef aan waardoor de moedernegotie de economische bloei mogelijk maakt.

Een anekdote:

In 1570 brak in een herberg vlak buiten Amsterdam een vechtpartij uit tussen de Hollander Pouwels Wijnholt, die als soldaat in dienst was van de koninklijke Spaanse troepen, en een andere herberggast. Deze gast merkte op dat alle soldaten die dienden onder Alva boeven en dieven waren. Pouwels Wijnholt voelde zich beledigd. Hij verdedigde zich door te zeggen dat hij niet Alva diende, maar de koning, en dus geen dief en ook geen boef was.

- 3p **6** Licht de discussie tussen Wijnholt en de herberggast toe door:
- uit te leggen dat deze discussie paste bij de propaganda die Willem van Oranje voerde sinds het uitbreken van de Opstand en
 - aan te tonen dat de Opstand een burgeroorlog was geworden.

Gebruik bron 2.

Een bewering:

Deze prent kan door een voorstander van de Pacificatie van Gent gebruikt worden om duidelijk te maken dat de afspraken uit de Pacificatie zeer noodzakelijk zijn in die tijd.

- 2p **7** Ondersteun deze bewering met de boodschap uit de prent **en** de daarbij passende afspraak uit de Pacificatie.

Gebruik bron 3.

In opdracht van de Hollandse rekenkamer worden rekenmunten gemaakt als hulpmiddel voor ambtenaren. Met deze munt wordt een boodschap verspreid over de oorzaak van het mislukken van de onderhandelingen.

- 3p **8** Licht dit toe door:
- uit te leggen welke oorzaak is afgebeeld op de munt, waarbij je je antwoord ondersteunt met een passende verwijzing naar de bron en
 - aan te geven waardoor het gebruik van deze rekenmunten een effectieve manier is om deze boodschap te verspreiden.

Willem van Oranje riep de inwoners van de Nederlandse gewesten op om hun vaderland te verdedigen tegen de Spaanse overheersing. Hij koos daarmee een nationale invalshoek en geen religieuze.

2p **9** Leg uit waarom hij **niet** voor een religieuze invalshoek koos.

De Franse filosoof en schrijver Voltaire (1694-1774) schreef in 1732: "Alle stervelingen zijn gelijk: niet de geboorte, alleen de deugd maakt een onderscheid tussen hen."

2p **10** Leg uit dat deze uitspraak gevaarlijk was voor veel vorsten in die tijd.

Moderne tijd

De volgende historische gebeurtenissen speelden zich af op of rond de Dam in Amsterdam en staan in willekeurige volgorde:

- 1 Jongeren die zich afzetten tegen de consumptiemaatschappij, sliepen regelmatig op de Dam. Oudere Nederlanders ergerden zich hieraan.
- 2 Nadat het Duitse bezettingsleger zich officieel had overgegeven, openden Duitse soldaten het vuur op de feestvierende menigte op de Dam.
- 3 Napoleon maakte definitief een eind aan de Bataafse democratische revolutie door zijn broer Lodewijk aan te stellen als koning. Lodewijk koos het stadhuis op de Dam als koninklijk paleis.
- 4 Pas nadat burgers het rooms-katholieke bestuur uit het oude stadhuis hadden verdreven, ging de stad tijdens de Opstand over naar het protestantse kamp.
- 5 Toen Hotel Krasnapolsky geopend werd, was het door zijn elektrische verlichting en uit ijzer en glas opgetrokken serre een toonbeeld van de nieuwe, industriële tijd.
- 6 Tijdens de Gouden Eeuw werd de Koopmansbeurs gebouwd, zodat de kooplieden elkaar konden ontmoeten en zaken konden doen in de producten uit Azië en Amerika.

2p **11** Zet deze zes historische gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

In de Nederlandse armenwet uit 1854 werd vastgesteld dat: "alleen wanneer iemand niet tot een kerkelijke gezindheid behoorde en het volstrekt onvermijdelijk was", deze persoon recht had op ondersteuning van de overheid.

4p **12** Leg uit dat de invoering van deze wet paste bij het gedachtegoed van zowel de liberalen als het gedachtegoed van de confessionelen.

Gebruik bron 4.

Bismarck weerlegt met deze toespraak kritiek op zijn alliantiepolitiek.

- 4p 13 Leg uit, telkens met een andere verwijzing naar de bron:
- welke kritiek op zijn alliantiepolitiek Bismarck weerlegt en
 - welke waarschuwing Bismarck geeft voor het breken met de alliantiepolitiek.

Gebruik bron 5.

Stel: je doet onderzoek naar de opkomst van het nationalisme **en** de opkomst van het feminisme.

- 2p 14 Leg uit welk deel van je onderzoek je het best kunt ondersteunen met de bron.

Gebruik bron 6.

In de propagandastrijd tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn dit soort briefkaarten door beide partijen (Geallieerden en Centralen) in hun propaganda gebruikt.

- 2p 15 Geef zowel voor de Geallieerden als voor de Centralen aan, welke propagandaboodschap zij aan deze briefkaart kunnen ontleen.

In tegenstelling tot het Britse en het Franse leger maakte het Duitse leger nauwelijks gebruik van soldaten uit andere continenten.

- 2p 16 Geef hiervoor een verklaring vanuit het resultaat van de Duitse *Weltpolitik*.

Gebruik bron 7.

In 1934 kondigde de Nederlandse regering bezuinigingen aan op de werklozensteun. Als reactie hierop brak het Jordaanoproer uit, een reeks onlusten in de Amsterdamse volksbuurt de Jordaan. Na vier dagen herstelden leger en politie met harde hand de orde.

Twee gegevens:

- 1 Historici zien de crisis van de jaren 1930 als een oorzaak van het Jordaanoproer.
- 2 Een communistische krant overweegt deze foto te plaatsen bij een artikel over het Jordaanoproer.

- 4p 17 Licht beide gegevens toe door uit te leggen:
- zonder bron welke redenering de historici volgen en
 - met bron welke politieke boodschap de krant met de foto zou uitdragen.

Gebruik bron 8.

Een bewering:

De gebeurtenissen uit de bron passen bij een fase van de Jodenvervolging die begint met de invoering van de Neurenberger wetten.

- 3p **18** Leg dit uit door aan te geven:
- zonder bron wat wordt vastgelegd in de Neurenberger wetten en
 - met bron dat de gebeurtenis die Moses beschrijft past bij deze fase in de Jodenvervolging en
 - zonder bron dat met de Wannseeconferentie een volgende fase in de Jodenvervolging ingaat.

Hugo Moses (*zie bron 8*) gaf in 1939 aan dat zijn verhaal alleen onder de schuilnaam 'Spectator' mocht worden uitgegeven.

- 2p **19** Leg de keuze van Hugo Moses uit om op dat moment alleen onder een schuilnaam te willen publiceren.

Gebruik bron 9.

Een bewering:

Uit deze brief blijkt dat Walter S. een nationaalsocialist is.

- 4p **20** Ondersteun deze bewering door twee verschillende kenmerken van het nationaalsocialisme te noemen die in de brief naar voren komen, waarbij je je antwoord telkens ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

Volgens een historicus zorgde de manier waarop Japan door de Verenigde Staten tot capitulatie werd gedwongen voor spanning tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie.

- 2p **21** Geef de redenering van deze historicus weer door aan te geven:
- op welke manier de Verenigde Staten de oorlog met Japan beëindigden en
 - waardoor dit leidde tot spanning met de Sovjet-Unie.

Gebruik bron 10.

Jordaan geeft in deze prent een mening weer op een verschijnsel uit zijn tijd.

- 2p **22** Leg uit, met een verwijzing naar de prent, welke mening Jordaan hier weergeeft.

Gebruik bron 11.

Nixon spreekt zich uit over de wapenwedloop.

- 4p **23** Leg uit, telkens met een verwijzing naar de bron:
- op welke verandering in het buitenlandse beleid van de Sovjet-Unie Nixon reageert en
 - dat Nixon de kern van de wapenwedloop beschrijft.

Gebruik bron 12.

In deze prent geeft Herblock een mening weer over:

- 1 de reden van de Oost-Duitse regering voor de bouw van de Berlijnse Muur en
- 2 de effectiviteit van de Oost-Duitse propaganda.

4p **24** Geef beide meningen weer, waarbij je je antwoord telkens ondersteunt met een verwijzing naar de bron.

De Amerikaanse president Kennedy kondigde op 22 oktober 1962 een blokkade van Cuba af. In zijn toespraak vergeleek hij de crisis rond Cuba met de gespannen Europese verhoudingen in de jaren 1930 en de politiek die de Britten hierbij voerden.

4p **25** Licht deze vergelijking toe door:

- aan te geven wat in 1962 de aanleiding was voor president Kennedy om een blokkade van Cuba in te stellen en
- de term te noemen die past bij de Britse buitenlandse politiek in Europa in de jaren 1930 en
- aan te geven welk binnenlands politiek doel president Kennedy wilde bereiken met deze vergelijking en
- te verklaren welk buitenlands politiek doel president Kennedy wilde bereiken met deze vergelijking.

Gebruik bron 13.

Dubček geeft in deze bron de overeenkomst aan tussen zijn programma in de Praagse Lente van 1968 en het beleid van Gorbatsjov in 1988. Hij vermeldt daarbij dat deze overeenkomst wordt ontkend in de Sovjetpropaganda van 1988.

3p **26** Licht dit toe door:

- de overeenkomst te noemen die Dubček aangeeft en
- vanuit de afloop van de Praagse Lente een verklaring te geven voor de ontkenning van deze overeenkomst door de Sovjetpropaganda.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.